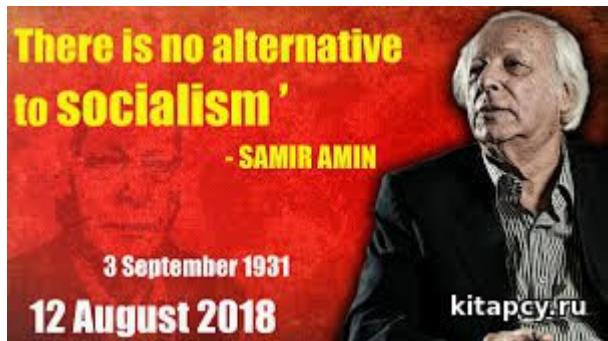

Dördemler bandasy

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Dördemler bandasy DÖRDEMLER BANDASY

Öwran-öwran okaýan pähimdarlarym bar:

Professor Samir Amin (1931-2018) bularyň başyny çekýär. Meni onuň adamzadyň azatlygyna bagışlanan intellektual döredijiligi hemise haýrana goýup geldi.

Ol Parižde ýaňy 20 ýaşynda Marksyn «Kapitalyny» okaýar.

«Kapitalizme we onuň ideologik elementlerine dahylly ajaýyp medeniýetinden we analiziniň subut edijilikli güýjünden artygy bilen täsirlenipdim...»

Ondan soňam her ýigrimi ýyldan gaýtalap okaýar. Näçe okasa-da onuň islegi kanagatlanmaýar we şu soragyň üstünde kelle döwýär:

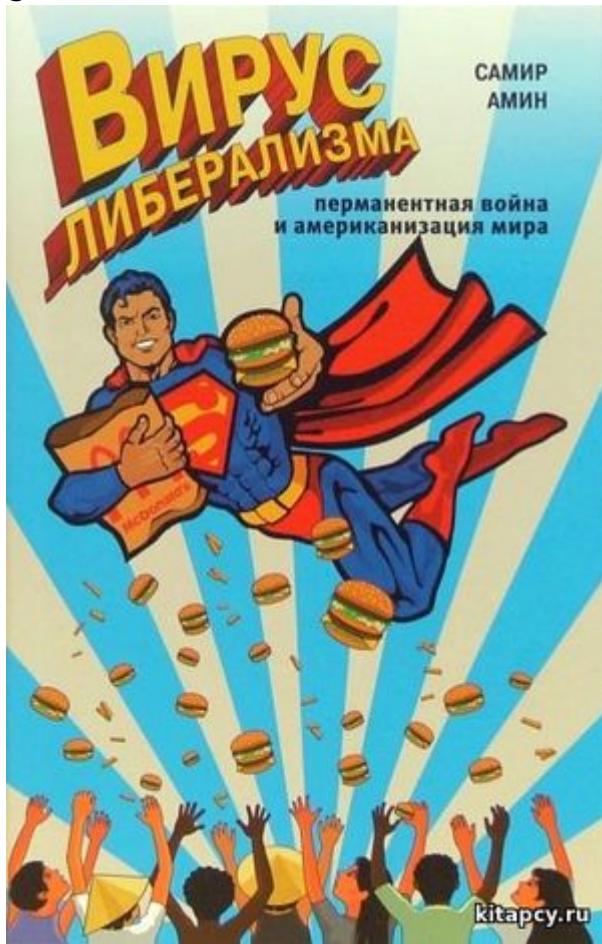
– Berbat sistema bolan kapitalizm Hytaýda, musulman-arap Ýakyn Gündogarynda däl-de, nämüçin Ýewropada döredi?

– Taryhçy adyna mynasyp hakyky taryhçylar medeniýetiň başlangyjynyň Ýewropa (Grek-Rim) däldigini gowy bilýär. Kapitalizm Müsürde, Hytaýda däl-de, nämüçin Ýewropada döredi? Samir Amin sowalyň jogabyny Marksyn eserlerinden tapmaýar. Engelsiň «Maşgalanyň, hususy eýeçiliğiň we döwletiň gelip çykyşyny» okaýar. Ondanam jogap tapmaýar. Gözlegini dowam etdirýär.

Edil Marksdyr Engels ýaly köp okaýar, yzygiderli ylmy-gözlegleri geçirýär...

Sorbon uniwersitetiniň professory Rene Etemblyň Hytaýda geçiriren ylmy işleri ünsüni Gündogara gönükdirýär. («Dile geldi, bile geldi», ýeri gelende aýdaýyn: Samir Aminem, Etemblem Günbatarda «genosidiň tarapdary», «hemjynslygyň duşmany» ýaly bolmajak ýalan töhmetler bilen hemise garalanyl

gelindi).

* * *

Gürrüni süýndürmäýin: Samir Aminiň pikiriçe, Ýewropa yzdadygy üçin – zerurlyk sebäpli 1000-1250-nji ýyllar aralygynda ösüş maksatly birinji ädimini ätdi.

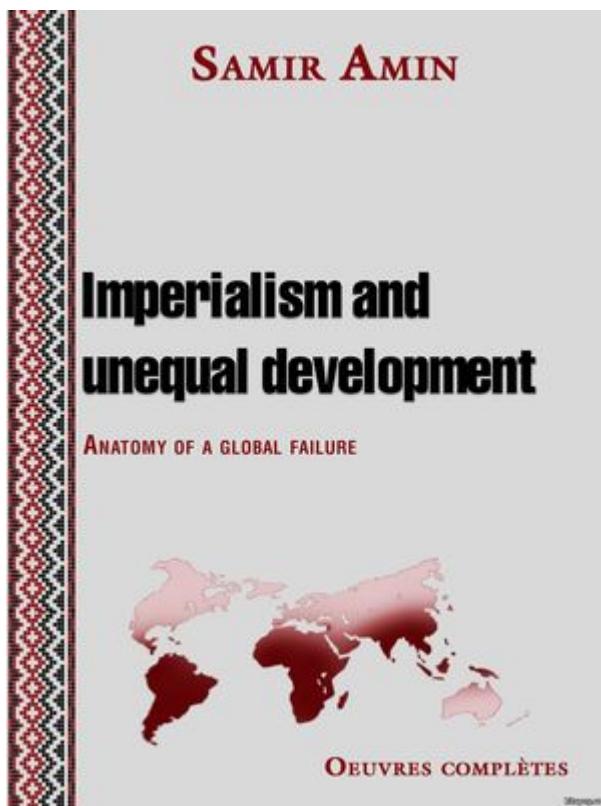
– Sistemanyň yz hataryndakylar ynjk jemgyyetlerde ýasaýarlar, şonuň üçinem maýyşgak bolýarlar.

Ýagny, «täzeçillige» açık bolýarlar. Kapitalizm adamzat taryhyňa «öñdebaryjy» hökmünde çykanda, Marks aýtmyşlaýyn, kapitaly «ilkibaşky tejribelerden» aldy: Genosid etdi, gul eýeçilik düzgünini ýöretdi, işçileri rehimsizlik bilen eksplutatirledi, adamlary ýersizleşdirdi, tebigaty öldürdi, jemgyyetleriň we ýurtlaryň arasyna tow saldy...

Samir Amin kapitalizmiň döreýsi we dünýä derejesindäki giňelmesi boýunça dört uly üzülmenden söz açdy: 1500-nji, 1800-nji, 1880-nji, 1990-njy ýyllar...

Kapitalizmiň elmydama imperialistik häsiýetiniň bolýandygyny nygtan Samir Amin bolup geçen iň soňky – 1900-njy ýyllly tapgyr babatda şeýle diýdi:

– Buržuaziá köplükdi, biri-birine bagly garaşsyz, özygyýarly we biri-birleri bilen hemise basdaşlykdaky maşgalalardan ybaratdy. Şindizler köp sanly, merkezileşen oligarhiýadan ybarat we önemcilik sistemasyna tutuşlaýyn, hasam beteri, syýasy, medeni, ideologik ulgamlara-da gözegçilik edýär. Hem bu globalçy imperializme «taryhyň soňy» diýdiler, başga sistema ýokdy! Sagy, çepi, sowatlysy, sowatsyzy, yslamy toparlary, faşistleri... hemmesini şu «torbanyň» içine dykdylar. Partiýalary, guramalary biri-birine meñzetdiler... Eýsem şeýle talaňcy neoliberal imperialistik sistemadan çykma-arany açma nähili bolmaly?

* * *

Samir Amin «deňsiz söwda» ýaly tezisler bilen «Üçünji dünýä ýürtlary (ösüp barýan ýurtlar) imperialistik häsiýetli kapitalistik eksplutasiýadan arany açman geljegini gurup bilmez» diýdi.

Hakyky ösüş reformasyna diňe anti imperialistik çemeleşme arkaly ýetip bolar.

Şonuň üçinem kapitulýasiýalara garşıy göreşmeli diýýärис. Şonuň üçinem «doly garaşsyz ýurt» diýýärис. Şonuň üçinem

eksplutatirlenýänleriň azatlygy diýýäris, täzeçillige diňe şolar açykdyr.

Şoň üçin Samir Amin, Immanuil Wallerstaýn, Argiri Emmanuel, Andre Gunder Frank... diýýäris.

Kapitalizme garşy düýpli tankydy bellikleri eden bu pähimdarlara Günbatarda «dördemler bandasy» adyny berdiler!

Üýtgeýän zat ýok: anti-imperialist bolsaň hökman myjabat atýarlar, globalçy neoliberalizme soragsyz-sowalsyz boýun bolmagyňzy isleýärler, bir torba dykyylan partiýalaryň biri-birine meñzemeýändigine ynandyrjak bolýarlar, kabul etme (восприя́тие) operasiýalaryny hakykat diýip aňyňza guýýarlar.

Intellektual derňew geçiräge ukypsyz progressiwler ýurtlarynyň garaşly ýagdaýa düşendigi, şular ýaly ýeke tipleşendigi üçin jogapkärdirler.

Neoliberalizmi kada-kanunsyz durmuşa geçirýän häkimiýet bilen neoliberalizmi kada-kanunly durmuşa geçirjegini aýdýan oppozisiýanyň arasynda gysylyp galáymaly bormukak?

Halkçy düşünjäniň ýoly «dördemler bandasynyň» ýoludyr.

Soner YALÇYN.

«SÖZCÜ» gazeti, 28.04.2023 ý. Publisistika